

Bo | Vrijheid, wat doe je ermee?

In Parashat Bo wordt een belangrijke fase in de Joodse geschiedenis beschreven: het overstappen van ballingschap naar bevrijding. Door de details van deze overgang te bestuderen, leren wij hoe wij, ook tegenwoordig, werkelijk vrij kunnen zijn.

In onze Parasha komen de laatste drie plagen, waar de Egyptenaren mee getroffen werden, aan de orde. Ook worden het einde van de ballingschap en het begin van de uittocht uit Egypte gedetailleerd besproken. Deze hele geschiedenis heeft eenmalig plaatsgevonden. Toch gebiedt G-d het Joodse volk om deze uittocht regelmatig te herdenken. Dit is één van de 248 geboden.

De uittocht uit Egypte vond plaats in het jaar 2448, bijna drie en een halve millennia geleden. En nog houdt het ons bezig: jaarlijks is dit het hoofdthema van Pesach en zelfs dagelijks in ons gebed wordt het meerdere malen benoemd

Wat is er toch met de uittocht uit Egypte, dat het ons tot op de dag van vandaag zo intens en diep raakt? Wat hebben wij te maken met een antieke beschaving, een Egyptische slavernij en wonderlijke plagen? Spreekt dit ons nog wel aan in een wereld van sportclubs, Tik Tok, drones, razendsnelle jets en nog snellere smartphones?

Vergelijking Shabbat

De Rambam, Rabbi Moshe ben Maimon (1135-1204), Torah geleerde en arts van het hoogste kaliber, noemt en beschrijft alle 248 geboden en 365 verboden die G-d ons via de Torah geboden heeft. Wanneer hij in hoofdstuk 7 van zijn *magnus opum* de wetten van Pesach behandelt en het daarbij behorende gebod nummer 157 omschrijft, doet hij dat met de volgende bewoording: "*Het vertellen van de wonderen die verricht werden voor onze voorouders in Egypte op de avond van 15 Nissan, zoals er staat (Shemot 13-3), herinner de dag dat jullie uit Egypte trokken, net zoals er staat (Shemot 20-7), herinner de Shabbat-dag.*"

Er komen allerlei belangrijke details aan bod, maar wat opvalt is dat de Rambam de herinnering aan de uittocht uit Egypte **vergelijkt** met het gebod om Shabbat te herdenken. Waarom deze vergelijking? Wat voegt het toe? Wat is het verband tussen de uittocht uit Egypte en Shabbat? Kunnen we hierdoor de uittocht uit Egypte beter begrijpen of herdenken? En zo ja, hoe?

De Rogatchover Gaon, Rav Yosef Rosen uit Dvinsk (1858 -1936) verdiept zich hierin en legt de achterliggende gedachte van deze vergelijking uit: kennelijk probeert de Rambam de aard van de uittocht uit Egypte uit te leggen. Kennelijk zit er iets in het beleven van de Shabbat dat ons helpt om de uittocht uit Egypte beter te begrijpen en te integreren.

Het geheim ligt hem in het feit dat zowel de uittocht en de Shabbat beiden een negatief en een positief aspect hebben.

Sommige activiteiten zijn op Shabbat verboden, dat is het negatieve aspect. Andere handelingen voert men op Shabbat juist wel uit, dit is het positieve aspect oftewel het gebod van het vieren van deze bijzondere dag. Volgens de Rogatchover wil de Rambam ons leren dat net zoals de Shabbat zowel een negatief als een positief aspect heeft, zo ook is dit van toepassing op de uittocht uit Egypte.

We beginnen met het toelichten van het achterliggende idee van de Shabbat.

Shabbat: rust én schepping

Shabbat vier je op twee manieren:

1. **Het negatieve aspect:** er zijn bepaalde activiteiten die je op Shabbat níet uitvoert. Je beschermt de Shabbat door niet te werken, niet te koken, niets op straat mee te nemen, je mobieltje niet te gebruiken enzovoort. Pa en Ma rennen niet halverwege de maaltijd weg voor één of andere vergadering en de kinderen hebben geen wedstrijd waar ze aan mee doen of waar ze naar willen kijken. Alle digitale apparatuur is veilig opgeborgen. De beltoon staat uit en de tijd staat stil. Dit is de passieve kant van Shabbat. Je voert geen handelingen uit die verboden zijn. Maar dan ben je er nog niet.
2. **Het positieve aspect:** Shabbat heeft ook een actieve kant. Je steekt kaarsen aan, maakt kidoesh en eet Challah en andere Shabbat-gerechten. Je besteedt de dag met familie en vrienden, je zit samen aan tafel. Je maakt tijd voor gezelligheid, zingen, *lernen* en discussie. Je zorgt ervoor dat er gelegenheid is voor rust en meditatie. Tijd om je te verbinden met je dierbaren, jezelf, je ziel en je G-d. Een oase in de week. Eén dag waar je ervoor kiest om reflectie en introspectie voor jezelf mogelijk te maken en actief te genereren.

Alleen het negatieve aspect is niet voldoende. Als je op Shabbat stopt met verboden handelingen te verrichten is dat nog niet voldoende om de intellectuele en emotionele dieptes van de Shabbat te kunnen ervaren en voelen. Er hangt ook nog een actief deel aan. Zou je de hele Shabbat niets overtreden en bijvoorbeeld de hele dag rusten en slapen, dan nog heb je de Shabbat niet gevierd. Maar ben je actief bezig met de Shabbat door ook bepaalde positieve handelingen te verrichten, dan heb je het positieve deel toegevoegd en is je viering compleet. Lukt het je om op deze bijzondere dag op een ander niveau met jezelf en je medemens bezig te zijn dan ervaar je pas echt waar Shabbat voor bedoeld is: innerlijke ontspanning die je bereikt door die omstandigheden te creëren, die ervoor zorgen dat je lichaam en ziel naadloos in elkaar overlopen.

Shabbat is niet alleen een dag van fysieke rust, het is ook een dag van spirituele schepping. Het ene kan niet los staan van het andere.

Op vrijdagavond zingen we ‘שמור וזכור בדיבור אחד’, ‘Bewaak en Gedenk in één uitspraak’. 'Bewaak' betekent dat je geen verboden handelingen verricht, het negatieve element. 'Gedenk' is dat je acties uitvoert om de Shabbat speciaal te maken, het positieve element. Deze twee woorden werden als één woord gezegd. Toen G-d de tien geboden gaf heeft Hij op een wonderbaarlijke manier שמור - bewaak de Shabbat - en זכור - gedenk de Shabbat - tegelijkertijd gezegd. Hij had eerst שמור kunnen zeggen en vervolgens זכור. Maar nee, het moest simultaan gebeuren. Beide zijn niet van elkaar los te koppelen.

Besteed je de zevende dag van de week door alleen niet te werken, dan is de Shabbat aan jou voorbijgegaan. Anderzijds, wanneer je de Shabbat viert door bijvoorbeeld *kidoesh* te maken en je tegelijkertijd de Shabbat overtreedt, dan mis je de innerlijke rust die deze fantastische dag je had kunnen bieden. De positieve en negatieve componenten van Shabbat zijn niet van elkaar los te koppelen. Ze zijn één!

Uittocht: vrijheid én invulling

Laten we nu de uittocht uit Egypte analyseren:

1. De slavernij stopte en natuurlijk waren de Joden vrij. Inderdaad, zij waren geen slaven meer. Dit was geweldig! Dit is de passieve kant van de zaak. Want, wat nu? Je bent vrij en wat doe je er dan mee?
2. Nu je eenmaal vrij bent, is het wel zaak om die vrijheid te benutten, om er invulling aan te geven en ook te gaan ontdekken wie je bent, anders weet je niet wie vrij is.

Wie ben je? En wat wil je? Wat kun je en wat heb je te bieden aan jezelf en aan anderen? Nu dat je vrij bent, ga je jezelf ontplooiën en jouw unieke capaciteiten gebruiken. Of ga je de buurman nadoen?

Het leven is één groot examen waarbij velen de antwoorden van hun burens kopiëren, niet wetende dat iedereen een andere vragenlijst heeft.

Hoe vertaal je vrijheid? In het Hebreeuws kun je het חופש (*chofesh*) noemen, het moderne woord voor 'vrijheid en vakantie'. Het is gerelateerd aan חפש, **zoeken**. Je bent wel vrij, maar je bent nog **op zoek** naar een invulling van die vrijheid.

Of gebruik je het woord חרות (geeroet) dat ook *vrijheid* betekent, en tegelijkertijd ook als *gegraveerd* vertaald kan worden (zie Spreuken der Vadersen 6-2)?

De tien geboden waren in de stenen gegraveerd. Wanneer je met inkt op papier of perkament schrijft, dan is het geschreven woord niet totaal verenigd met de stof waar het op geschreven staat. Je zou de letters en de inkt immers van het papier kunnen verwijderen. Bovendien vervaagt

de inkt sowieso na verloop van tijd. Daarentegen is het gegraveerde woord helemaal verenigd mét en onafscheidelijk ván de stof, waar het in gegraveerd is.

Dit staat symbool voor het feit dat de Torah en de materie helemaal met elkaar verenigd zijn en elkaar niet hoeven tegen te spreken. Integendeel, de Torah weet zich juist te verbinden met het fysieke. Men zou kunnen denken dat het materiële de spirituele ontwikkeling begrenst en tegenhoudt. Niets is minder waar. Als de Torah uitsluitend op een spirituele manier uitgedrukt zou kunnen worden, dan had G-d deze hemelse leer beter aan de engelen kunnen geven - en niet aan de mensen hier op aarde. Maar de Torah is hier aanwezig, in deze wereld, juist om ons de gelegenheid te geven om het spirituele en het materiële met elkaar te verbinden. Iets dat alleen 'hier beneden' plaats kan vinden.

Materie inzetten

Maar hoe doen wij dat? Neem bijvoorbeeld geld, een voorbeeld van materie bij uitstek. Wat doe je ermee? Waar gebruik je het voor? Om je begeertes te bevredigen of om je noodzakelijke spulletjes aan te schaffen? Om het te verspillen of om een deel ervan te gebruiken om een ander te helpen?

Wanneer in jouw leven de Torah zich kan verenigen met de materiële wereld om jou heen, dan is de materie geen belemmering, maar juist een middel om uitdrukking te geven aan je spiritualiteit. Het lichamelijke heeft dan geen grip op je maar andersom: jij bent diegene die de materie beheerst en het benut op een speciale manier. Je bent niet van de materie afhankelijk en je bent er niet aan verslaafd. Integendeel, jij weet de fysieke wereld om jou heen te gebruiken, te sturen en te kanaliseren om jouw talenten en jouw gaven te ontplooiën.

De materie helpt jou om jezelf te zijn, om vrij te zijn. Dit is waarom Hashem ervoor gekozen heeft om de tien geboden in te graveren. De letters zijn hierdoor onafscheidelijk en compleet verenigd met de steen.

Heeft de materie jou in zijn greep? Word je erdoor belemmerd? Ben je eraan verslaafd? Gebruik je het om je behoeftes te bevredigen? Of is het juist omgekeerd en ben jij diegene die de materie benut en stuurt om gezond te leven, de geboden uit te voeren en je medemens te helpen? Ben jij diegene die de materie gebruikt of laat je je door de materie gebruiken? Wie is de baas?

Vrijheid is geen eindstation. Zo zien we dat in de Torah de uittocht steeds gekoppeld wordt aan het dienen van G-d door middel van het ontvangen van de tien geboden, gegraveerd in de stenen tafelen.

Inhoud geven

Kijk maar: wanneer G-d Moshe toespreekt bij de brandende struik zegt Hij: 'Als je het volk uit Egypte zult halen *zullen zij G-d dienen* op deze berg (Sinai).' Shemot 3-12

Als G-d Moshe gebiedt om naar Farao te gaan om de zevende plaag aan te kondigen, moet Moshe tegen Farao zeggen:
'Stuur Mijn volk en *ze zullen Mij dienen.*'

Shemot 9-13

In deze citaten zien we dat de vrijheid gekoppeld is aan een vervolg, iets wat op de berg Sinai ging gebeuren, namelijk het ontvangen van de Torah, de tien geboden die in steen gegraveerd zijn.

Zonder deze koppeling heeft de uittocht geen zin.

Vandaar dat Shawoe'ot, het feest van de ontvangst van de Torah, geen vaste datum in de kalender heeft. Alle andere feestdagen hebben dat wel omdat ze een eigen onafhankelijk bestaansrecht hebben. Zij worden op een bepaalde datum in de maand gevierd. Maar het ontvangen van de tien geboden, dat wij met Shawoe'ot vieren, is nauw verbonden met de uittocht uit Egypte. Daarom wordt het 49 dagen daarna gevierd. Die 50ste dag valt niet altijd op dezelfde datum. Dit kan variëren afhankelijk van de datum waarop de nieuwe maan gezien wordt.

Pesach, de uittocht uit Egypte, en Shawoe'ot, het ontvangen van de Torah, zijn feesten die onafscheidelijk met elkaar verbonden zijn omdat het doel van de uittocht het ontvangen van de Torah is. Het doel van de vrijheid uit de slavernij is, door middel van de Torah, vrij te zijn van de grip die de materiële wereld op je kan hebben.

Je zou het kunnen vergelijken met een gevangene die op straat komt, die niet gerehabiliteerd is en zichzelf niet kan helpen om een nieuw bestaan op te bouwen. Zolang hij geen invulling aan zijn vrijheid weet te geven is hij nog steeds een gevangene. Deze keer zijn het niet de muren van de inrichting die hem tegenhouden, maar zijn eigen innerlijke beperkingen.

Nu is het duidelijk waarom de Rambam Shabbat en de uittocht uit Egypte met elkaar vergelijkt. Door je op Shabbat te weerhouden van specifieke handelingen, schep je een sfeer en een kader die je alsnog dient in te vullen.

Zo ook dien je aan je verkregen vrijheid een waardevolle inhoud te geven!

Wat doen wij met onze vrijheid? Hebben wij misschien de slavernij van Egypte omgeruild voor een slavernij aan gewoontes en lege egoïstische tijdsbestedingen?

Wij kunnen veel meer. Door ons uit de Egyptische slavernij te halen heeft G-d een gevoel van vrijheid en onafhankelijkheid in ons geprogrammeerd. We zijn sindsdien uitgerust met een drang naar vrijheid en onafhankelijkheid waar wij ons millennia lang aan vast hebben kunnen houden. Hoe? Door die vrijheid, zelfs tijdens gevangenissen, brandstapels en vernietigingskampen, in te

vullen met wie wij werkelijk zijn, waar we vandaan komen en vooral waar we heen willen gaan. Ook al zit ons lichaam vast, onze geest blijft altijd vrij. Niets en niemand kan onze ziel gevangen nemen.

Het Joodse volk heeft bij de uittocht uit Egypte vrijheid ervaren en er invulling aan mogen geven. Dat vrijheidsgevoel is van generatie op generatie overgebracht en verder naar alle volkeren verspreid. Vandaag wordt een groot deel van de mensheid geïnspireerd om keihard voor z'n vrijheid te knokken. Koningen, graven en andere "belangrijke mensen" die de vrijheid van anderen beperken worden niet meer getolereerd. Denk aan de vrijheidsstrijders in de koloniën en de slaven in de VS die zongen: 'Go down Moses, way down to Egypt land. Tell old Pharaoh, let my people go' . De bevrijding uit Egypte heeft de mens doordrongen van een vrijheidsgevoel waar hij voor zal blijven vechten: het recht om niet alleen vrij te zijn maar om daar ook een waardevolle invulling aan te geven.

Ik ben geen slaaf meer, maar wie en wat ben ik dan wel?

Bracha Heintz

06-28478657

chabadutrecht.nl

Gebaseerd op een les van Rav YY Jacobson

Met dank aan Rianne Meijer, Sonja Tamam en Devorah van der Heiden voor de opmaak.